

KIYI FOLKLORU BAĞLAMINDA MARMARİS*

Sibel TURHAN TUNA**

Kıyılarda yer alan il ve ilçelerde olduğu gibi Marmaris de denizin nimetlerinden faydalanan, geçiminin büyük bir kısmını bu nimetlerle karşılayan bir ilçedir. Beldenin, dünyanın sayılı turizm merkezlerinden biri olması folkloruna da yansımış, son derece zengin ve renkli bir görünüm kazanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, Marmaris folklorunu “Süngercilik”, “Balıkçılık”, “Denizcilik ve Deniz Taşımacılığı”, “Diğer” olmak üzere, dört ana başlıkta değerlendirmek istiyoruz.

Bu çalışmada, derlenen konu başlıklarının sınıflandırılmasında HAGEM’in (Halk Kültürlerini Araştırma Genel Müdürlüğü bugünkü adıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü) 100’lük sınıflandırmasında kullanılan alfabetik sıradaki ana ve alt başlıklar (Tan 1988: 10-14; Ekici 2007: 93-97) esas alınmıştır. Tırnak içinde verilen son başlıklar ise ana ve alt başlıklar bağlamında oluşturulmuş derleme bilgileri içeriğini öz olarak belirtmektedir.

I. Süngercilik

Günümüzde süngercilik, bir sektör olma özelliğini kaybetmiş, dalış sırasındaki hayati tehlikeler sektörün balıkçılık ve denizcilik faaliyeti içinde erimesine yol açmıştır. Bunda sanayi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte insanların üretimlere olan ilgisi ile eskinin yerini doldurabilecek olanları tercih etmesi de etkili olmuştur. Buna rağmen bugün turizm söz konusu olduğunda dalış eğitimlerinin verildiğini ve dalış gezileri düzenlendiğini hatırlatmakta yarar var. Bu arada, balıkçılardan ataları süngerci olanlarla dalışa gönül verenlerin deniz altındaki büyüğü dünyayı gezerken hala sünger çıkardıkları unutulmamalıdır.

Kalıplaşmış Söz ve İfadeler

Deyimler

“Süngercilikle ilgili deyimler”

* Bu çalışmada kullanılan saha verilerini (Nisan-Ağustos 2023 ayları arasında) çalışmaya gönüllü katılım sağlayarak bizlerle paylaşan başta kıymetli Hocam Emekli Prof. Dr. Nerin Yayın olmak üzere tüm kaynak kişilere teşekkür ederim.

** Doç. Dr. – Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Muğla – TÜRKİYE sibeltuna@mu.edu.tr (ORCID: 0000-0003-3916-5307)

Vurgun yemek

Süngere çıkmak

Sünger gibi emmek

Dibe vurmak

Vurgun vurmak (argoda vole vurmak) (KK5, KK1)

Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek- Görenekler

Günlük Hayatla İlgili Gelenek, Görenekler

“Süngercilikle ilgili gelenek, görenekler”

Bu konuda iki ayrı bilgiye ulaştık:

Erkekler süngere çıkmadan birkaç gün önce süngerci eşleri tarafından bir eğlence düzenlenirdi. Buna göre pişirilen bir kuzu, ağacın dalına asılır, kadınlar şarkı-türkü-oyun eşliğinde gece boyu eğlenerek bu eti yerlerdi (KK5).

İkincisi ise, (KK1)’den alınmıştır. Söz konusu kaynak kişinin aktarımına göre eski düğünlerin son aşamalarından olan “koltuğa alma”, “gelin alma”, “eve girme” adlarıyla da anılan tören sırasına aittir. Gelin damadın koluna girmeden önce damat tarafında geline bir hediye verilir. Bu hediye, üzerinde deniz kabukları, deniz yıldızı, deniz kestanesi vb. deniz ürünlerinin olduğu, jelatinle kaplanmış ince gözenekli (kaliteli) süngerdir. Bu sünger - görsel 1’deki örneğinde olduğu gibi- genellikle, sünger taşına yapışık olur. Bu hediye, gelin tarafından aynalı konsolun üstünde konarak muhafaza edilirdi. (Aşağıdaki ilgili görsel, KK1’den alınmıştır.)

(Görsel-1)

(Görsel-2) Anonim, 2023. <https://sungerpizzaturgutreis.com/sungercilik/>, Erişim tarihi: 03/08/2023

Halk Mimarisi

Konutların Döşenmesi, Kullanımı, Ev Eşyaları

“Ev eşyası bağlamında sünger”

Eskiden günümüzün renkli, çeşitli temizlik bezlerinin yerine sünger bulunmaktaydı. Özellikle büyük gözenekli, esmer süngerler yer bezi ve bulaşık süngeri görevini görürdü. “Tahta boyası” denilen ve sürülünce tahta kurularının gelmesini engelleyen “sarı boya”nın kullanımı da yine sünger ile yapılırdı (KK1).

Halk Mutfağı

Belirli Gün ve Törenlerde Yenilip İçilenler

“Süngerçi Yiyeceği: Peksimet”

Süngerçilerin en önemli yiyeceği peksimet (yöresel adıyla “pesemet”) idi. Peksimet, yöresel bir yiyecek olup fırın, buzdolabı gibi beyaz eşyaların olmadığı zamanlarda, çay ile ıslatılıp kolayca yenebilen besleyici, uzun ömürlü (dayanıklı) bir yiyecekti. Çay düzeneği ve beraberinde peksimet, süngere çıkan tekne gurubunun “ana tekne”sinde bulunurdu. Bununla ilgili bir tekerleme ise, eskiden süngerçi eşi olanların hafızasında bugün bile yaşamaktadır. [Bu konuda bilgiye, bugün 92. yaşını süren Nahide Candan’dan (KK5) ulaştığımızı, söz konusu kaynak kişinin babasının gemilerde çalışmaya başlamadan önce süngerçi olduğunu, bu bağlamda hem süngerçi eşlerinin

eğlencelerinin hem süngere çıkanların en önemli yiyeceği olan peksimet ile ilgili tekerlemenin ondan derlendiğini belirtmek istiyoruz.]

Erken kalkan kişi
Helva keser dişi
Geç kalan kişi
Pesemet kırdı dişi (KK5)

II. Balıkçılık

Bugün hala canlı olarak sürdürülen, kazançlı görülen balıkçılık mesleği hem toplu hem de bireysel icra edilmektedir. Diğer kıyı bölgelerinde olduğu gibi Marmaris'te de turizm, balıkçılığın yaşatılmasının en büyük nedenlerinden birisidir. Olta, kirtil, ağ atma, zıpkın gibi yöntemlerle sürdürülen bu mesleğin en güzel yanı, Marmaris'te boğazdan çıkıldığında yenebilecek hemen her tür balığın avlanabilir oluşudur. Balıkçılığın hala canlı olması Marmaris kıyı folklorunun zenginliğini de beraberinde getirmiştir. (Marmaris'te balıkçılık konusundaki tüm bilgileri KK 1, KK 2, KK3, KK4'ten edindik.)

Dil -Anlatım

Ad Verme

“Balık adları”

Kalamar, Karagöz, Akiya, Palamut, Mercan, Orfoz, Lağos, İzmarit, Çupra, Levrek ...

Kalıplaşmış Söz ve İfadeler

Atasözleri

“Balıkçılıkla ilgili atasözleri”

Balık baştan kokar.

Battı balık yan gider.

Yap bir iyilik at denize, Halik bilmezse balık bilir.

Deyimler

“Balıkçılıkla ilgili deyimler”

Yılanbalığı gibi kıvrılmak, balığa çıkmak, ağ atmak, akiya balığı gibi (beyaz tenli bayanlar için kullanılır), izmarit balığı gibi (çok zayıf insanlar için kullanılır), balık etli, balık gibi yüzmek, oltaya gelmek, zokayı (olta ucuna takılan yemi) yutmak, karaya vurmak, ölü balık gibi kokmak

Giyim-Kuşam- Süslenme

Kadın Giyimi, Süslenme

“Balık konulu kumaş çeşidi ve saç süslemesi”

Balık sırtı: 70’li yıllarda, çok moda olan ve manto – palto dikiminde kullanılan siyah – beyaz bir dokuma çeşididir. Ayrıca model olarak, saç örgüsü için de kullanılır.

Halk Mutfağı

Yiyecek Türleri ve Yapılışları

“Balık içerikli yemek adları”

Tuzlu balık, boklu kebab (pullarıyla, iç organlarıyla pişirilip yenen balık) ızgara, midye dolması, tava, buğulama, fırında, yedi baharlı, ekşileme, ahtapot- karides salatası vb.

III. Denizcilik – Deniz Taşımacılığı

Kıyı folkloru bağlamında ürünlerin çoğu bu grupta yer almaktadır. Bunda 1955-60’lı yıllardan sonra Marmaris’in bir turizm merkezi olmasının payı büyükse de iletişim teknolojisinin hızla gelişmesinin etkisini göz ardı etmemek gerekir.

Dil -Anlatım

Ad Verme

“İnsan Adları”

Mehtap, Deniz, Ayışığı (KK1, KK5)

“Deniz konulu renk adı”

Deniz mavisi, çivit mavisi (Eskiden çamaşır suyunun bulunmadığı zamanlarda beyaz iç çamaşırlarının son suyuna çivit eklenir ve çamaşırlar açık pastel mavi olarak kullanılırdı.) (KK1, KK5)

Kelime Hazinesi

“Yüzme Çeşitleri”

Kelebek, kurbağalama, maraton, kol-kulaç atma, sırt üstü (KK1)

“Denizcilik terimleri”

Belirtmek gerekir ki, geçmişte süngercilik bugünse balıkçılık ve denizcilik söz konusu olduğunda deniz taşıtlarının hareket etmesi veya aksamalarının çalışması sırasında kullanılan terimler ortaktır. Her üç alanda da

ilk sefer sırasında “hadi bismillah” diyerek başladıkları komut ve terimler şunlardır:

İskele alabanda: Dümeni sola kır.

Sancak alabanda: Dümeni sağa kır.

Vira: Çek (çıpayı, ağı)

Mayna: Bırak (çıpayı, ağı)

Avara: Teknenin kalkışı

Aganta: Durdurmak, tutmak

Burina: Seren (ana direk) üstündeki alt yelkenler

Burinata: Seren (ana direk) üstündeki üst yelkenler (KK2, KK3, KK4)

Bu kullanımlar aynı zamanda Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın *Aganta-Burina-Burinata* adlı romanını da kıyı folkloru bağlamında hatırlatmaktadır. Deniz ve Bodrum tutkunu Kabaağaçlı, başlığında deniz terimlerini kullandığı romanını 1949 yılında kaleme almıştır.

Kalıplaşmış Söz ve İfadeler

Atasözleri

“Deniz konulu atasözleri”

Deniz murdarını atmaz.

Denize düşen yılana sarılır.

Denizcinin parası pul, karısı dul.

Denizciye her limanda bir kadın.

Deniz kadın gibidir, bazen hırçın, bazen munis.

Bugün sünnet yarın deniz (KK1, KK5)

Deyimler

“Deniz konulu deyimler”

Kulaç atmak, aganta etmek (katlanmak, dayanmak), karaya oturmak, deniz gibi kabarmak, Gölenye (İçmeler) gibi kararıp durmak, deniz gibi dalgalanmak, yosun tutmak, kumdan kale gibi, akıntıya kürek çekmek, mehtaba çıkmak, kulaçlamak... (KK1, KK5)

Tekerlemeler

“Denize girme tekerlemesi”

Bu tekerleme, bugün 60 yaşın üstündeki Marmarisliiler tarafından bilinmekte olup genç kuşaklara aktarılamamış olması, üzerinde düşünölmeye değerdir.

“Gir - gir girmeye geldim
Dal-dal dalmaya geldim
Yumurta gibi dolmaya geldim” (KK1, KK7)

İnanışlar

Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

“Deniz konulu tabiat olayları ile ilgili inanışlar”

Eyyam-ı Buhur yani yazın en sıcak birkaç gününde denize girilmez ya da güneş yükselmeden girip çıkılır. Sıcak havanın vücutta leke bırakacağına inanılır. Mutlaka girilecekse, boyna ucunda çivi bulunan (paslı bile olabilir) bir kolye ile girilmesi şarttır. Eski Türk inançlarındaki “demir kültü” ile ilgili olan bu uygulamanın denizcilikte de yaşaması dikkat çekicidir (KK1, KK5).

Çeşitli Alanlara Ait Halk Bilgisi

Halk Hekimliği

“Deniz konulu halk hekimliği”

Deniz suyu sünnet yarasına, isilik, egzama gibi deri hastalıklarının iyileşmesine yardımcı olur. Ayrıca, temiz deniz suyuyla ağızda gargara yapmak da boğaz enfeksiyonlarının iyileşmesine destek olur (KK1, KK5).

Halk Meteorolojisi

“Denizde görülen tabiat döngüsü”

Med-cezir (KK1, KK5)

Halk Matematiği

“Denizde kullanılan ölçü birimi”

Kulaç, arşın (KK1)

Halk Takvimi

“Denize Girme Zamanı”

Marmaris’te karpuz kabuğu denize düşmeden yani karpuz sofraya gelmeden denize girilmez, deniz mevsimi başlamaz (KK1, KK5).

Halk Botaniği

“Denizle ilgili bitkiler”

Deniz börülcesi (KK1, KK5)

Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

“Deniz konulu uluslararası kutlama”

Dünyada 1 Temmuz Denizcilik ve Kabotaj Bayramı olarak kabul edilmiştir. Havai fişeklerle, etkinliklerle kutlanan bugün, geçmişte “yağlı direk”, “yüzme”, “atlama” gibi çeşitli dallarda yarışmaların yapıldığı bir zaman dilimi idi (KK1).

Oyun - Eğlence - Spor

Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri

“Denizde icra edilen yeni dönem eğlenceleri”

Eskiden kayıkla günümüzde ise teknelerle, yatlarla, daha kalabalık gruplarla yapılan mehtap gezintileri, Marmaris’te ün salmıştır. Yine genelde yaz mevsiminde, denizin ortasında – teknede yapılan nişan, kına, düğün eğlenceleri, çeşitli kutlamalar dikkati çekecek kadar artmıştır (KK1).

IV. Diğer

Bu gruba, ilk üç ana başlığa dahil olmayan, Marmaris’in günlük yaşamına ait diğer folklor ürünlerini aldığımızı vurgulamalıyız.

Dil - Anlatım

Ad Verme

“Soy- Sülale Adları”

Bu başlık son derece zengin olup burada sadece birkaçını vermekle yetineceğiz.

Akkuşlar, Dolmalar, Haniyalar, Dağlılar, Kırmızılar, Meccetler, Akideler, Tavşanlar, Arap Tahirler, Kıymıkçılar, Gökmenler, Kısalar, Göncüler, Yirik Damaklar, Karabiberler, Fertular (KK1). (Daha geniş bilgi için bakınız: Nerin Yayın, “Marmaris’te Soy- Sülale Adları Üzerine”, Muğla Folkloru, Hz. Ali Abbas Çınar.)

“Toponomi - Yer Adları”

Marmaris ile ilgili yer adları, çalışmanın boyutları göz önüne alınarak ayrı bir makale halinde değerlendirileceğinden burada sadece adları verilecek olup söz konusu yer adlarının çıkış noktaları belirtilmeyecektir: Gölenye, Armutalan, İyelikTaşı, Aktaş, Turunç, Pilavtepe, Orduğâh/Tersane, Sarı Ana, Marmaris, Yalancı Boğaz, Kız Kumu.

“Rüzgâr Adları”

Yörede, her rüzgâra özel bir ad verilmiştir. Örneğin, Meltem, Akyel diye bilinir. Tüm Muğla ve ilçelerinde de bilinen bir başka rüzgâr türü de Deli Memet olup, her yöne esen, önüne kattığını havalandıran, çatıları uçurabilen bir rüzgârdır. Karayel, Poyraz da bilinen diğer rüzgâr türleridir (KK1).

Diğer Anlatımlar

“Espriler”

Bugün Marmaris'in yerlileri iş yerlerine gelenlere önce, “ne içersiniz?” diye sorarlar. Ardından “bizde Marmaris gazozu bulunur her zaman!” Diye gülerek eklerler. Bu bazen, söyleyenin, bazen misafirin, bazen de her ikisinin Marmaris'in yerlisi olduğunun ifadesidir (KK1).

Balığı sabunlayıp yedin mi? İfadesi ise, çok eskiden Marmaris dışındaki tüm halk için balık yemeyi bilmezler anlamında kullanılmaktadır.

Çağrılar

“Lakaplar”

Kişinin mesleği, kökeni veya kendi kişiliğine ait olan özelliğine bağlı olarak gelişen lakaplar, Marmaris kıyı folklorunda bağlamında son derece renklidir:

Tavukçu Yaşar, Ondüleci Hayriye, Yorgancı Hayriye, Kara Zela, Kusurabakmaz Saniye, Fertu Mustafa, Yemez Memet, Appasın Hapse, Ebe Aliye, Kaymakam Nuri, Çanak İmne, (Emine), Tomak (domates) İlan (İlhan), Dağlının Mukaddes, Çakal Ünal, Tahsildar Murat, Arap Tahir. (KK1) (Geniş bilgi için bakınız: “Marmaris'te Soy-Sülale Adları Üzerine”, *Muğla Kitabı*. Hazırlayan: Ali Abbas Çınar, ss.269-280)

Kalıplaşmış Söz ve İfadeler

Atasözleri

“Marmaris'te sıkça kullanılan atasözleri”

Olacaksa er beğensin, olmayacaksa yer beğensin.

Yerlisi olsun, köpeği olsun. (Damat adayı hakkında)

Oğlan çocuğu doğunca yorgan kabartır, büyüyünce yürek kabartır.

Su küçüğün, söz büyüğün.

Kız doğunca saçaklar bile ağlar.

Kız çocuğu kızıl arı gibidir, çok sıkarsan sokar; serbest bırakırsan uçar (KK1).

Deyimler

“Marmaris'te sıkça kullanılan deyimler”

Appaşın Hapse gibi oturmak

Gölenye gibi kararıp durmak

Kopuk kopuk yürümek

Arşınlamak

Yılan gibi kıvırmak

Domuz görmüş gibi

Yabana gitmek (emeği boşa gitmek, heder olmak)

Vıy çekmek (birinin liderliğinde topluca gülmek)

İtil – katıl olmak (Herkesin birbirine akraba olması, Marmaris’te 1970’lere kadar durum böyleydi.) (KK1)

Dualar

“Marmaris’te sıkça kullanılan dualar”

Eskiler, en çok yaşlılıktan korkar, ölümün kendilerine kolay ve güzel gelmelerine dua ederlerdi. Örneğin “üç gün yatak, dördüncü gün toprak”, “Sürüne sürüne değil, süne süne (yata yata) ölüm versin Allah” (KK1)

Beddualar

“Marmaris’te sıkça kullanılan ilençler”

Ruhunu kabzetsin!

Ermeyesice!

Yer dövesice!

Yağlı kurşunlara gelesice!

Kara yere giresice!

Yetmeyesice!

Donuzun gızı!

Donuzun oğlu!

Nemrut

Kara kerdime (Kara kuru insanlar için kullanılır.)

Zehir zıkkım olsun (KK1)

Küfürler Argo Sözler

“Marmaris’te sıkça kullanılan yergiler”

Tuzlayayım da kokma.

Kovan garı (İçi arı kovanı gibi)

Şeytanın art bacağı (KK1)

Tekerlemeler

“Marmaris’te bilinen bir tekerleme”

“Yaymanacılar yayıldı
Aliye Tülü bayıldı
Eşref dudağını sarkıttı
Hasan Ciga göbeğini hoplattı
Nuriye saç – baş yoldu” (KK1)

Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek- Görenekler

Evlenme

“Marmaris ’te damat adayına yönelik eski bir uygulama”

Ulaşımın günümüzdeki gibi olmadığı, kışlık odunların eşek sırtında Çetibeli mevkiinden getirildiği 60’lı, 70’li yıllarda, kapılarda kilit sistemi olmayıp arkasına dayanan kalın bir sopa, o zamanki adıyla “dayka” ile güvenlik sağlanırdı. Kızı olan evlerde ise, dayka iki tane olurdu. Bu uygulamayı bilenler yani kız babaları birbirlerine “Daykayı ikiledin mi?” Unutma ha: Biri kızı ilk isteyene diğeri de Muğla’dan biri isterse ona” derlerdi. Hem uzak olması hem de “yerlisi olsun köpeği olsun” düşüncesi, uzun süre bu uygulamanın yaşamasına neden olmuştur (KK1).

“Marmaris ’te Düğün Gelenekleri”

Geçmişte, “söz”, söz arkası”, “nişan”, “keşkek”, “kına gündüzü”, “kına gecesi”, “nişan arkası”, “ağırlık”, “yük yığma”, “ev serme”, “gelin alma”, “gelin ve damadın kendi evlerine girerken eşiğe yağ-bal sürme pratiği”, “duvak”, “dürü” ve “davetler” olmak üzere, hem uzun hem de çok renkli adet, pratik ve uygulamaları içinde barındıran düğünlerden bugüne sadece “kına” kalmıştır. Söz-nişan birlikte yapılmaya, “keşkek” de modern düğünün yemekleri arasında kendine yer bulabilmiştir. Bir-iki eski aile, bohça, nişan arkası gibi aşamaları yaşatmaya çalışsalar da yeni ve modern uygulamaların bir müddet sonra bunları da yok edeceği öngörülmektedir (KK1).

Çeşitli Alanlara Ait Halk Bilgisi

Halk Hekimliği

“Marmaris ’te halk hekimliği”

Kupa çekmek: Soğuk algınlığında genelde sırt bölgesine uygulanır.

Tarhana lapası: Kırık çıkıklarda kullanılır.

Meneviş akması: İyileşmeyen yaralara sürülür.

Taze tereyağı, günlük yağı ve bal mide rahatsızlıkları için yutulur.

Eskiden varisler her sonbahar bu bölgeye sülük yapıştırılarak tedavi edilirdi. Söz konusu uygulama günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Adaçayı, ıhlamur, tarçın, mercanköşk (kahve çiçeği) demlenerek yapılan çayların bugün bile kış aylarında boğaz enfeksiyonlarını engellemek bağlamında yerini koruduğunu söylemeliyiz.

Elma yağı ise, geçmişteki kadar olmasa da 60 yaşın üstündekiler karın ağrısı, kasık ağrısı, sırt ağrısı, bel ağrısı, hatta aft denilen pamukçuk rahatsızlıklarında bile kullanılmaktadırlar.

Kekik suyu, midenin hazmını kolaylaştırmak amacıyla bugün bile içilmektedir.

Teğnel yaprağı hala çay olarak tüketilmektedir.

Sığla (günlük) yağı, mide ve on iki parmak bağırsağı rahatsızlıklarında yaraları tedavi edici olarak kullanılmaktadır (KK1).

Halk Meteorolojisi

“Marmaris’te hava tahmini”

Bütün kaynak kişilerin de belirttiğine göre, bugün İçmeler denilen eski adı Gölenye olan yer, hava tahminlerinde en önemli yöndür. Eğer, İçmeler yağmur bulutlarıyla yüklü ve gök koyu griye dönmüş/çalmış ise, balığa ya da süngere çıkılmaz. Bu durum denizin kabarması, dalgalanması, duruluğunu kaybetmesi demektir (KK1).

Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

Hidrellez

“Marmaris’te Hidrellez”

İslam kültüründe, Hızır – İlyas’ın kavuşmalarına dayandırılan ve her yıl 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gece kutlanan Hidrellez’de Marmaris’te, ateş yakıp üstünden atlama, içinde dileğin yazılı olduğu bir şişeyi denize atma, çiçek-sebze sapsarı eşit olarak kesip dilek eşliğinde birisine ip- kurdele bağlama, toprağa ev-araba resmi çizme gibi pratiklere rastlanır.

Eskiden, 6 Mayıs sabahı erkenden kalkılıp Pilavtepe’ye çıkılıp orada dolma, yumurta, yeşillik yeme şeklinde de kutlama yapılırdı. Günümüzde ise bazı ailelerin Günlük’te “sura” yedikleri de sık rastlanan uygulamalardır (KK1 ve KK5).

İnanışlar

Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar

“Marmaris’te tabiat olayları ile ilgili İnanışlar”

Bugün inanılmasa da eskiden gökkuşağı çıktığında ya da dolunayda, sokağa çıkılmaz; çıkanın kurda dönüşeceğine inanılırdı.

Güneş batarken kız çeyizi yapılmaz, işlenmez; kızın kısmetinin kesileceğine inanılır.

60'lı 70'li yıllarda, yağmurlu havalarda, Atatürk'ün asker giyimli bir resmini, yüzü sokağa çevrili olarak pencereye konulduğunda yıldırım düşmeyeceğine inanılırdı. Buna göre yıldırım, Ata'nın yıldırımdan bile güçlü bakışlarını görünce yere düşmekten vazgeçerdi (KK1).

Halk Müziği

Türler

“Marmaris Şarkısı”

Pırıl pırıl güneşi, cennet her bir köşesi
Bulunmaz başka eşi, eşsiz diyar Marmaris

Güzel Marmaris, yeşil Marmaris
Şiir gibi bir belde, güzel Marmaris
Yeşil Marmaris, sevgili gönüllerde

Dağlar yeşil bir halı, uzun kumsal bir yalı
Mehtapları sevdalı, aşka diyar Marmaris

Güzel Marmaris, yeşil Marmaris
Şiir gibi bir belde, güzel Marmaris
Yeşil Marmaris, sevgili gönüllerde

Denizle öpüşür çam, dantel gibi koy liman
Ne dert kalır ne de gam, cennet diyar Marmaris
Güzel Marmaris, yeşil Marmaris
Şiir gibi bir belde, güzel Marmaris
Yeşil Marmaris, sevgili gönüllerde

Marmaris şarkısı, söz ve müzik Arif Hekimoğlu. 1958 yılında bestelenmiştir. (KK8)

“Marmaris Marşı”

KK1'in ortaokulda okuduğu 1962-1964 yılları arasında her 19 Mayıs'ta söylediklerini ifade ettiği Marmaris Marşını aşağıya alıyoruz.

İnleyen Akdeniz'in bağrına basmak için

Uzanan kollarında gücün var mı derlerse

Coştukça koşuyoruz koştukça koşuyoruz

Marmaris çocuklarına gücün var mı derlerse

Halk Mutfağı

Yiyecek Türleri ve Yapılışları

“Marmaris’te yaygın bilinen yemek türleri”

Ekşili et, sura (kaburga dolması, daha geniş bilgi için bakınız: “Kazakların Geleneksel Görenekleriyle İnanç ve Pratikleri”, *Milli Folklor*, 14-4), yalancı dolma (zeytinyağlı dolma), bestel, (karpuz kabuğundan balla pişirilerek yapılan bir tatlı) (KK1)

İçecek Türleri

“Marmaris’te çay – sıcak içecekler”

Ege Bölgesinin ilçesi olması nedeniyle zengin ot kültürü, bu alanda da kendini göstermektedir. Yukarıda “Halk Hekimliği başlığında da verdiğimiz üzere pek çok bitki sıcak içecek olarak kullanılmaktadır.

Bu arada, bulmaca çözenlerin karşısına çıkan “acıbadem sübyesi” yani somata geçmişte KK1’ in dayısı kahveci Mehmet Karaaslan’ın mekânında satılan en kıymetli sıcak içecektir. Bugün ne yapan ne bilen ne de içen bulunmaktadır (KK1).

Saha Verilerine İşlevsel Kuram Bağlamında Yaklaşım

İşlevsel halk bilimi kuramı, halk bilimi/folklor ürünlerinin toplum içindeki fonksiyonları bağlamında önemli çıktılar ortaya koymaktadır. Kuram, folklor ürünlerinin kültür ortamındaki işlevleri nelerdir? Folklor ürünlerinin sosyo-kültürel işlevleri nedir? Folklor ürünleri insanın hangi ihtiyacına cevap vermektedir? gibi sorulara cevaplar arar. Temel konu insan ve onun sosyo-kültürel ortamındaki üretimi olunca, sahada derleme yöntemine dayanmakta olan bu çalışmanın verilerine işlevleri bağlamında değinmekte fayda vardır.

İşlevsel kuram toplumdaki sosyo-kültürel öğelerin varlığını açıklamaya çalışır (Oring, 2014: 120). İşlevsel kurama göre, bir ürünün birden fazla işlevi olabilir, işlev, icra edilen bağlama bağlı olarak değişebilir. İşlevsel halk bilimi kuramının teorik zemini Malinowski tarafından kurulur daha sonra başta W. Bascom olmak üzere halk bilimciler tarafından geliştirilmiştir. Malinowski’ye göre, metin tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmez ise anlamsızdır. Ona göre, bağlamsız metin, ölüdür. Böylece İşlevsel teoriyle, folklor ürününün onu anlatanda ve dinleyende oluşturduğu niteliğin,

kazanımların ortaya konması amaçlanmaktadır (Çobanoğlu, 2005: 235). Bascom'un folklor ürünlerinin işlevsel çözümlenmesine geliştirdiği örnek model şu şekilde verilebilir:

1. Folklorun “eğlence” işlevi.

2. Folklorun kültürün onaylanması, ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması, kabulü işlevi.

3. Folklorun okuma – yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işlevi.

4. Folklorun sıklıkla gözden kaçmış olan kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlemini yerine getirmesi işlevi (Bascom, 2009: 71-85).

İ. Başgöz ise, yukarıda sayılan maddelere ilaveten folklorun başkaldırma eylemlerine destek verici, kurulu düzene ve değerlere direneci, “protesto” edici bir işlevinin daha bulunduğunu bildirir (Başgöz, 1996: 1-3).

İşlevsel Teorinin kabulü ve geliştirilmesiyle, halk biliminin topluluk veya toplumun yaşamındaki “birleştirici” rolü, bu anlamda folklorun önemli işlevi gün yüzüne çıkarılmıştır. Söz konusu teori, metin merkezli kuram ve araştırma modellerinin yanı sıra icrası yapılan folklor ürününün derlenip yazıya geçirilmiş metninin, anlatma ve dinleme eylemleri bağlamında sosyo-kültürel fiziki şartlar bütünlüğünü, bir başka ifadeyle bağlamı esas alan kuramların öncüsü, rehberi olmuştur (Çobanoğlu, 2005: 237, 238).

Halk biliminin kültür kodlu ürünleri sahip oldukları gelenek taşıyıcılığı, eğitim, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşünceyi destekleme, sosyal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şeyi anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse çıkarma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme, rahatlatma gibi işlevleriyle sosyal yapının güçlü tutulmasında, devamlılığında önemli etkiye sahiptirler (Eker, 2014: 400).

Bu çalışmanın ortaya konulmasına etken olan ve bu bağlamda ana temalardan birisini oluşturan “kıyı” kavramı, Marmaris'in ulusal ve uluslararası ölçekte kıymeti inkâr edilemez tanınırlığa erişmesine katkı sağlamıştır. Çalışma “kıyı” folkloru bağlamında süngercilik, balıkçılık, denizcilik- deniz taşımacılığı ve diğer olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmıştır. Hal böyle olunca sahadan elde edilen “kıyı” temalı folklorik derleme verilerinin ortaya koyduğu kültür bilimsel işlevleri, çalışmanın boyutlarını da göz önünde tutarak “ortak” maddeler halinde vermek bildirinin bilimsel tutarlılığı, bütünlüğü açısından önemlidir. Yeri gelmişken ifade edilmelidir ki, Marmaris özelinde, bir coğrafya parçası ile sınırlı saha verilerinin/ folklor ürünlerinin “mekanla da özdeşik” olabileceği teorisinden hareketle üretildiği, aktarıldığı ya da kültürel ödünçleme ile alındığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tüm bu bilgilerin ışığında sahadan elde edilen folklorik verilerin işlevleri şu şekildedir:

-Folklorik veriler, yerli ve milli yapıyı oluşturan sosyo-kültürel bağlamın bütüncül ve güçlü tutulmasında önemli bir işleve sahiptir.

-Folklorik veriler, geleneksel kültürün yok olmaması bilinciyle genellikle 50- 60 yaş üzeri toplum üyelerince eyleme dökülüp aktarım yapılarak gönüllü bir şekilde hafızalarda sürdürülebilirlik işlevine sahiptir.

-Folklorik veriler, başlangıçta yaratıcı bireysel zekâ ürünü olan kültür ürünlerinin sosyalleşme ile toplumsal zekaya, hafızaya aktarım işlevini taşırlar.

-Folklorik veriler, insanın sevgi, saygı, dürüstlük, sorumluluk vb. değerlerle kodlu “analitik zekâsı” ve “yaratım” gücünün bir nişanesidir ve bu değerlerle yüklü veriler, sembollerle dolaylı veya bağlama uygun kavramlarla doğrudan bireylere/muhatabına yansıtılır. Bu yansıma, kıssadan hisse çıkarma, eğitim, sosyal motivasyon, dinlendirme, dengeleme, sosyal eleştiri, denetim, vurgu, az sözle çok şeyi anlatma, son sözü söyleme, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme, rahatlatma, iletişim kurma, mutluluk, güzellik duygusu ve estetik haz verme, şifa verme gibi folklorik ürünlerin yaygın işlevlerinden birini ya da birkaçını kapsar.

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, kıyı folkloru ve bu bağlamda ilkin deniz ve Marmaris söz konusu olduğunda “süngercilik” ile ilgili ürünler yok denecek kadar az ise de “balıkçılık” ın hala canlı olması, dikkat çekicidir. Turizmin 60’lı yıllardan sonra hızla gelişmesinden yörenin folkloru da nasibini almış, “denizcilik ve deniz” taşımıcılığı ile ilgili olanlar, kendisine haklı bir yer edinmiştir.

Saha verilerinde “diğer” başlığında ele aldığımız Marmaris’in kıyı folkloruna bakıldığında dünden bugüne (son 70 -80 yılda) halk hekimliği, gıda-beslenme, inanç ve pratikler kültüründe fazla bir değişikliğe rastlanmamakla birlikte düğün folkloru, en büyük yarayı almıştır denebilir.

Marmaris’te kıyı folkloru ve bu bağlamda ortak hafızadaki yansımanın işlevlerine genel olarak bakıldığında ise, folklorik verilerin, eylemleriyle insan olma serüvenindeki insanı kendisine tanıttığını, sosyo-kültürel bağlamı bütüncül ve güçlü tuttuğunu, gönüllü aktarımla hafızalarda sürdürülebilir olduğunu, şartlara göre iyiyi ve kötüyü göstererek, içsel yahut vicdani bir rahatlatma, arınma, ölçü, yarar işlevlerini üstlendiğini vurgulamak mümkündür.

Tüm bu bilgilere ilaveten hızla gelişen kültürel erozyona rağmen dil-anlatım bağlamında, yöresel ağzın hala canlılığını koruduğu Marmaris folklorunu mizahi bir anı örneği ile sonlandırmak istiyoruz:

“Atagoma, duragosun”

KK1’in dayı kızları bundan birkaç yıl önce İstanbul’a bir akraba düğününe giderler. Düğünün ertesi günü düğün sahibi ki dayı kızlarından birinin görünmesidir, onları Anadolu Yakasında denize nazır Marmaris adlı bir kafeye davet eder. Niyeti düğüne gelenleri memnun etmektir. Oturduklarında masalarına gelen garson her birinin önüne birer mönü bırakarak beklemeye başlar. Bu arada, masadakiler bir yandan menüyi incelemekte bir yandan da bir müddet önce ölen yakınlarının evinden kendilerine gelecek olan eşyaları ne yapacaklarını konuşmaktadırlar. Dayı kızlarından bir tanesi kardeşlerinin “aman ne yapcaz bu eşyaları” dediğini duyunca “atagoma, duragosun” (atma bir tarafta duruversin) der. Garson bu sözü onların siparişi olarak algılar ve “efendim mönümüzde bir şey yok” diye cevap verir (KK1).

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bascom, W. R. (2009). Folklorun Dört İşlevi. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. (Yay. Haz.: Ö. Oğuz; S. G. Teke), 3. Basım. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu). *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*. Ankara.
- Eker, G. Ö. (2014). Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (ed. M. Ö. Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekici, M. (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. 2. Baskı, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oring, E. (2014). Folklorun Üç İşlevi Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevcilik. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-4*, (Çev.: A. Büyükokutan), (Yay. Haz.: M. Ö. Oğuz, Z. S. Baki ve G. Tekin), 117-128, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Önal, M. N. (2005). *Muğla Efsaneleri*. 2. Baskı, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

- Tan, N. (1988). *Folklor (Halkbilimi)- Genel Bilgiler*. 2. Baskı, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları.
- Yayın, N. (1993). Sarı Ana Türbesi ve Rodos Seferi. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 145-154.
- Yayın, N. (1999). *Kazak Tılıının Sözdığı*, Kazak Respublikası, Gılım Gene Cogarı Bilim İnst., M. U. Akedemiası.
- Yayın, N. (2001). Kazakların Geleneksel Görenekleriyle İnanç ve Pratikleri. *Milli Folklor*, 14 (4).
- Yayın, N. (2004). Marmaris'te Soy-Sülale Adları Üzerine. *Muğla Kitabı*. (Haz. A. A. Çınar), 269-280.

İnternet Kaynakları

Anonim, 2023. <https://sungerpizzaturgutreis.com/sungercilik/>, Erişim tarihi: 03/08/2023

Sözlü Kaynaklar

1. Nerin Yayın, 1949, Marmaris, Emekli Prof. Dr. (Türk Halk Bilimi)
2. Aysel Cengiz, 1945, Marmaris, ev hanımı, ortaokul mezunu.
3. Murat Cengiz, 1965, Marmaris, deniz taşımacılığı, lise mezunu.
4. Coşkun Cengiz, 1967, Marmaris, deniz taşımacılığı, lise mezunu.
5. Nahide Candan, 1932, Marmaris, ev hanımı, ilkokul mezunu.
6. Mehmet Acar, Marmaris, 1942, emekli polis, polis koleji mezunu.
7. Ahmet Candan, Marmaris, 1951, emekli sağlık memuru, sağlık meslek lisesi mezunu
8. Hasan Yayın, Marmaris, 1959, emekli ortaokul öğretmeni, üniversite mezunu.